

--: સુરત જિલ્લાનો :--

ભુખમજી સિંચકું. નં. ૧૦

૨૨/૫/૧૨૬

મુજરાતની સામાન્ય

જુનાઈની

પ્રજાગરમાળા

૧૦૦ આના.

સવ હક નવાઈન

એપ્રિલ ૧૧૨૦

મુગન મિલવાંગો

નકશો

પાચ આના

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

"ભુખમજી સિંચકું" ગિરનાર ૫૧ — શાહમા. — મુ. ૧

કિમત ૩. ૦૩-૦ પે. પૂજા વ્હટ

બુકસેલર લલ્લુભાઈ નારણદાસ લીમડચોક-મુરત.

ગુજરાત શાળાપત્રમાં આપેલી સૂચનાને Surat.

—:અનુસરી રહેલો:—

સુરત જિલ્લાનો “ભૂગોળ શિક્ષક”

રચનાર:—છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

“મુખ્યગણિત શિક્ષક” વગેરેના કર્તા
રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત

માર્ચ]

[સને ૧૯૨૬

પ્રસિદ્ધ કર્તા—છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

આ પુસ્તક સને ૧૯૨૬ના ૨૫ મા એપ્રિલ મુદ્રણ
રજિસ્ટર કરાવ્યું છે.

સુરત-જરાનપુરી બાજળ બાણાળી પોળમાં આવેલા શ્રી અનાવિલ
બંધુ પ્રિન્સિપ પ્રેસમાં ગોવિંદજી ઠાકીયાબાઈ નાયકે છાપ્યા.

કિંમત ત્રણ આના. પોસ્ટેજ ભુદં.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ
જી.આઈ.સી.
ની કોપીસાઈટ-રેસ્ટ્રિક્ટેડ

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા વિષે.

શ્રીયુત ભાઈચંદ પુંજદાસ શાહ,
મહીમાંડા એજન્સિની ભૂગોળ વગેરેના કર્તા.

ચોતાના તા. ૧૫-૭-૧૫ ના પત્રમાં લખે છે કે:—

“ત્રીજા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓને ગુજરાતની ભૂગોળ શીખવા તથા શીખવવા માટે શિષ્ય શિક્ષક બંનેને આં પુસ્તક સાધન રૂપ છે, અને તે બંનેને ઉપયોગી છે, શિક્ષકને નોંધ કાઢવાની મહેનત બચે છે, અને વિદ્યાર્થીને શિક્ષકની મદદ વિના ભૂગોળનું જ્ઞાન મળી શકે તેમ છે. એકંદરે આપનો પ્રયાસ જનસમુહને ઘણો આદરણીય અને ઉપયોગી થઈ પડવાનો છે.” કિંમત ત્રણ આના.

મહેરબાન કાઠિઆવાડના એજન્ટ દુ.ધ. ગવર્નર સાહેબ
બહાદુરે હુકમ નં. ૪૧૭૧ તા. ૨૬-૭-૧૫થી

સુરત જિલ્લાનો

“ભૂગોળ શિક્ષક” ત્રણ આના.

એજન્સિની સર્વ સ્કૂલોમાં લાયબ્રેરી માટે મંજૂર કર્યો છે.

પ્રસ્તાવના.

ગુજરાતી પ્રાથમિક શાળાના ત્રીજા ધોરણમાં “જિહ્વા અથવા એજન્સિની ભૂતળ અને રાજકીય ભૂગોળ, ઉદ્યોગો, સ્થળો વચ્ચેનાં વ્યવહારનાં સાધનો વગેરે સાથે ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળ શીખવવાનું સરકારી કેળવણી ખાતાએ ઠરાવ્યું છે.” તે મુજબ આ છુકમાં નમુના રૂપે સુરત જિલ્લો અને સુરત એજન્સિની પસંદગી કરવામાં આવી છે. જિલ્લાની ભૂતળ અને રાજકીય ભૂગોળની સાથે ઔદ્યોગિક ભૂગોળ, સ્થળો વચ્ચેનાં વ્યવહારનાં સાધનોનું આ છુકમાં માર્ગદર્શક વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે, જેથી મને ખાતરી છે, કે ભૂગોળના શિક્ષણમાં ખાળકો પર પડતો ગોખણનો નીરસ અને નિષ્પ્રજા બોલો દૂર થઈ તેમની કલ્પનાશક્તિ કેળવાશે; તેમજ કાર્ય કારણનો સંબંધ જાણી તે ઉપરથી યોગ્ય અનુમાનો તારવવાની શક્તિ કેળવાશે. જેથી આગળ જતાં ધીમ્મ ડેશે અને ખંડોની ભૂગોળનું શિક્ષણ ગ્રહણ કરવામાં મુકાબલો કરવાનું ખાળકોને અનુકૂળ થઈ પડશે અને તેથી તેઓ આ વિષયના શિક્ષણમાં રસ લેતા થશે. એજ. પા. ૧૫-૬-૧૫.

સિ. એવક.

શાહપોર }
સુરત. }

છગનલાલ મોતીરામ શાહ-
“મુખ્યગણિત શિક્ષક” વગેરેના કર્તા.

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રમોત્તરમાળા ત્રણ આના.
કર્તા-છગનલાલ મોતીરામ શાહ. શાહપોર-સુરત.

સુરત જિલ્લાના “ ભૂગોળ શિક્ષક ” ની

—❖❖ અનુક્રમણિકા. ❖❖—

(૧) જિલ્લાનું સામાન્ય વર્ણન. (૨) ઇતિહાસ. (૩) સીમા.
(૪) વિસ્તાર. (૫) ભાષા. (૬) ઉંચાણ. (૭) હુમર. (૮) ખેતીજ.
(૯) નદીઓ. (૧૦) ખાડીઓ. (૧૧) જંગલો. (૧૨) વરસાદ. (૧૩)
આબોહવા. (૧૪) વનરપતિ. (૧૫) જનાવરો. (૧૬) વરતી. (૧૭) ધર્મ.
(૧૮) ભાષા. (૧૯) ધર્મો. (૨૦) હુમર. (૨૧) જમીન. (૨૨) ખેતીની
પેદાશ. (૨૩) નિકાસ. (૨૪) આયાત. (૨૫) વ્યવહારના માર્ગો.
(૨૬) રેલવે. (૨૭) જંકશન. (૨૮) પાકી સડક. (૨૯) બંદરો.
(૩૦) જનજાનો કંકાણો. (૩૧) દવા ખાવાની જગ્યા. (૩૨) પ્રખ્યાત
સ્થળો. (૩૩) રાજરીતિ. (૩૪) રાજકીય વિભાગો. ચાંચાસી:
ઝોરપાડ, માંડવી: આરડાવી: જલાલપાર: ચીખલી: વલસાડ અને પારડી
તાલુકાનું સવિસ્તર વર્ણન. સુરત એજન્સિના સચીન, વાંસદા, ધરમપુર
અને ડાંગના રાજ્યનું વર્ણન. પુરોવર્તનના પરીક્ષક પ્રશ્નો.

સુરત જિલ્લાના ભૂગોળ શિક્ષક માટે

—:અભિપ્રાય:—

“ત્રીજા ધોરણનાં છોકરાંને જોઈએ તે ઉપર નજર રાખીને
આ નાના પુસ્તકમાં (સુરત જિલ્લાના ભૂગોળ શિક્ષકમાં)
હકીકત સારી લેગી કરી છે, અને તેમને અનુકૂળ થાય એવી
સરળ ભાષામાં વર્ણન કર્યું છે.

વડોદરા તા. ૮-૭-૧૯૧૫ હરગોવિંદલાલ દ્વારકાદાસ કાંઠાવાળા:

છગનલાલ મોતીરામ શાહ કૃત.

સુરત જિલ્લાનો “ભૂગોળ શિક્ષક”

— સામાન્ય વર્ણન. —

છાકરાઓ ખીંગ ધોરણમાં પોતાના તાલુકાની ભૂગોળ શીખી ગયા છે. નજીકના જાધા મળી આઠ તાલુકા છે. ચોર્યાસી તાલુકાની ઉત્તરમાં જાધાને તો ઓરપાડ તાલુકો આવે. ઓરપાડ તાલુકાની પૂર્વમાં ગાયકવાડનું રાજ્ય આવેલું છે, તે મુકીને પૂર્વમાં જાધાને તો માંડવી તાલુકો આવે. માંડવી તાલુકાની દક્ષિણમાં આરડાલી તાલુકો આવેલો છે. ચોર્યાસી તાલુકાની દક્ષિણમાં ગાયકવાડનું રાજ્ય આવેલું છે, તે મુકીને દક્ષિણે જાધાને તો જલાલપોર તાલુકો આવે. જલાલપોર તાલુકાની દક્ષિણમાં વલસાડ અને ચીખલી તાલુકા આવેલા છે. વલસાડ તાલુકાની દક્ષિણમાં પારડી તાલુકો આવેલો છે. ચોર્યાસી તાલુકાના ઉપરી જેમ મામલતદાર છે, તેમ આ જાધા તાલુકાના ઉપરી પણ મામલતદાર છે. એ જાધા મામલતદારેના ઉપરી કલેક્ટર સાહેબ છે, તે સુરતમાં રહે છે.

આ આઠ તાલુકા ઉપરાંત તેમની પાડોશમાં દેશી રાજ્યો આવેલાં છે. ચીખલી તાલુકાની પૂર્વમાં વાંસદાનું સંસ્થાન છે. અને વલસાડ તાલુકાની પૂર્વમાં ધરમપુરનું રાજ્ય આવેલું છે. વાંસદા સંસ્થાનની પૂર્વમાં ડાંગનું રાજ્ય આવેલું છે, અને ચોર્યાસી તાલુકામાં સચીનનું રાજ્ય આવેલું છે. એ ચારે નાનાં દેશી રાજ્યોના સમદપર દેખરેખ રાખવાને સરકાર તરફથી * પોલિટિકલ એજન્ટ રહે છે, તેમના

* દેશી રાજ્યોપર દેખરેખ રાખનાર સરકાર તરફનો અમલદાર.

૬] ત્રીજી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.

તાળાના મુલકને સુરત +એજન્સિ કહે છે. આ એજન્સિના પોલિ-
ટિકલ એજન્ટ સુરત જિલ્લાના કલેક્ટર સાહેબ છે.

કલેક્ટર સાહેબના તાળાના મુલકને x“જિલ્લો” કહે છે. આ
જિલ્લાનું નામ સુરત શહેર પરથી સુરત જિલ્લો પડ્યું છે.

ચોપડી તાલુકાની દક્ષિણ અને પૂર્વમાં, ઝોરપાડ તાલુકાની
પૂર્વમાં, માંડવી અને આરોલી તાલુકાની પૂર્વમાં અને ચીખલી તાલુ-
કાના વાયવ્ય કાણુમાં ગાયકવાડી રાજ્ય આવેલું છે; પણ તે સુરત
જિલ્લાના કલેક્ટર સાહેબને તાબે નથી.

કતિહાસ:—ઉત્તરે કીમ નદીથી દક્ષિણે દમણગંગા, અને પશ્ચિમે
અરબી સમુદ્રથી પૂર્વે રાજપીપળા. ખાનદેશ, વાંસદા ને ધરમપુર સુધીનો
મુલક સુરત અઢાલીસી નામે પ્રસિદ્ધ હતો. એમાંનો આશરે અડધો
ભાગ હાલ ગાયકવાડના તાળામાં છે. અને બાકીનો અડધો ભાગ સુરત
શહેર પરથી સુરત જિલ્લો કહેવાય છે.

સુરત જિલ્લો ગુજરાતની છેક દક્ષિણમાં કીમ અને દમણગંગા
નદીની વચ્ચે આવેલો છે. સુરત જિલ્લાને કીમ નદી ભરૂચ જિલ્લાથી
અને દમણગંગા નદી થાણા જિલ્લાથી જુદો પાડે છે.

સીમા:—ઉત્તરે—કીમ નદી ને તેની પેલી મેર ભરૂચ જિલ્લો
તથા ગાયકવાડનો મુલક; પૂર્વે—રાજપીપળા, ગાયકવાડ, વાંસદા અને
ધરમપુરનાં દેશી રાજ્યો; દક્ષિણે—દમણગંગા નદી ને થાણા જિલ્લો;
પશ્ચિમે—અરબી સમુદ્ર.

વિસ્તાર:—ચોપડી તાલુકાથી લગભગ સોળ ગણો છે. એટલે

+ નાનાં દેશી રાજ્યનો જથ્થો. x થાણા તાલુકા મળીને થયેલો
કલેક્ટરના તાળાનો મુલક.

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રસ્તોતરમાળા ત્રણ આના. [૭

એનું ક્ષેત્રફળ ૧૬૫૩ ચોરસ માઈલ છે. ઉત્તર દક્ષિણ લંબાઈ ૮૦ માઈલ છે, અને પૂર્વ પશ્ચિમ પહોળાઈ ઉત્તરમાં ૬૦ માઈલ અને દક્ષિણમાં ૧૫ માઈલ છે.

ભાગ:—સુરત જિલ્લો ત્રણ કકડે વહેંચાયેલો છે. (૧) ચોર્વાસી ને ઓરપાડ તાલુકો. (૨) માંડવી ને આરડોલી તાલુકો. (૩) જલાલપોર, ચીખલી, વલસાડ અને પારડી તાલુકો.

ઉંચાણ:—સુરત જિલ્લાની નદીઓનો દાળ પૂર્વથી પશ્ચિમનો છે. તેથી માંડવી, આરડોલી અને ચીખલી તાલુકાની જમીન દરીઆ કિનારે આવેલા ઓરપાડ, ચોર્વાસી, જલાલપોર, વલસાડ અને પારડી તાલુકા કરતાં ઉંચી છે.

* કુંગરો:—પારનેરા ને x કુંગરી.

+ ખનીજ:—નદીઓના મુખ આગળથી રેતી અને કાંકરા; કુંગરમાંથી સડક આંધવાના પથરા; અને માંડવી તાલુકામાં અટ્ટીકના પથર નીકળે છે; વલસાડ પાસે ધરામણાંમાં મીઠું પાંદે છે.

નદીઓ:—સુરત જિલ્લાની બધી નદીઓ પૂર્વથી પશ્ચિમમાં વહે છે, તેથીજ સુરત જિલ્લાનો દાળ પૂર્વથી પશ્ચિમનો છે.

(૧) તાપી:—(x૪૫૦) સાતપુડા પર્વતમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એનાપર માંડવી, કંડોદ, બહુધાન, કુલપાડા, અમરોલી, ઉતરાણુ, રાંદેર, સુરત ને ઉમરા છે.

* જમીન વધીને ઉંચી થઈ હોય તેને ટેકરા કહે છે. ઉંચા ટેકરાને કુંગરી કહે છે, અને મોટી કુંગરીને કુંગર કહે છે. xસાત નાના કુંગરો પરથી એ નાથ પડયું. + ખાણમાંથી નીકળતો પદાર્થ.

x નદીની જમણી તરફના આંકડા નદીની લંબાઈના છે. તે નદીઓની સરખામણી કરવા આપેલા છે, ગોખવાના નથી.

૯] હિંદુસ્તાનની સાઠ ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ચાર આના.

(૨) **મિઠાળા:**—(૪૦) ખાનદેશ અને સુરત જિલ્લાની વચ્ચેના ડુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એના પર આરેડાલી, કછોલી લાઇપોર ને ઉંબેર છે.

(૩) **પૂર્ણા:**—(૪૦) ડાંગના જંગલના પૂર્વ ભાગમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એના પર જુદારી, નવસારી ને જલ્લાલપોર છે.

(૪) **અંબિકા:**—(૪૦) ડાંગના ડુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એના પર ઉનાઇ, મટવાડ, કછોલી ને બીલીમોરા છે.

(૫) **ઔરંગા:**—(૫૨) ધરમપુરના ડુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એના પર વલસાડ ને કાસબા છે.

(૬) **પાર:**—(૨૦) પૂર્વના ડુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એના પર પારડી, દરીઆ, મગોદ, ને ઉમરસાડી છે.

(૭) **કેલક:**—(૧૫) પૂર્વના ડુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એના પર દુકવાડા, અગવાડા ને કોલક છે.

(૮) **દમણગંગા:**—(૧૫) પૂર્વના ડુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે. એના પર દમણ છે. એમાં શીરગીનું રાજ છે.

(૯) **કીમ:**—(૭૦) રાજપીપળાના ડુંગરમાંથી નીકળી ખંભાતના અખાતને મળે છે. એના પર હજાવ, કઠોદરા છે. એ અને ગાયકવાડી છે.

(૧૦) **કાવેરી:**—(૧૮) વાંસદાના ડુંગરમાંથી નીકળી અંબિકાને મળે છે. એના પર દોલુમ્મ, ચીખલી ને વાધરેચ છે.

(૧૧) **ખરેરા:**—ધરમપુરના ડુંગરમાંથી નીકળી અંબિકાને મળે છે.

ખાડીઆ:—સેના, કનાઈ, કોથલ ને પરિઆળી.

જંગલો:—માંડવી તાલુકાનું તથા વાંસદા ને ધરમપુરના રાજ્યોનું એમાં વાઘ થાય છે. રીંછ માંડવીના જંગલમાંજ થાય છે.

બાળપોથીને “ડિક્ટેશન શિક્ષક” જે આના [૬

વરસાદ:—૩૮ થી ૮૦ ઈંચ. વસંતમાં, વાંસના ને ધરમપોરના રાજ્યમાં ૮૦ ઈંચ અને પારડી તાલુકામાં ૧૦૦ ઈંચ વરસાદ પડે છે. દરિયા કિનારે જેટલો વરસાદ પડે છે તેટલો જ્યાં જ્યાં જંગલો છે ત્યાં પણ પડે છે.

આબોહવા:—મુરત ગિરિલો+ઉજ્જવલિખમાં આવેલો છે. છતાં દરિયા કિનારાના તાલુકામાં અંદરના તાલુકા કરતાં તાપ ઓછો પડે છે. પૂર્વ તરફના તાલુકામાં શિઆળામાં ફાંટી અને ઉનાળામાં તાપ વધારે પડે છે. માંડવી તાલુકામાં અને પારડી તાલુકાની પૂર્વમાં જંગલો હોવાથી એ જે તાલુકાનાં દવાપાણી સારાં નથી.

વનસ્પતિ:—ખજુરાં, તાડ, આંબા, આમલી, વડ, લીમડા, પીપળા, બજુડા, આવળ, અનનાસ અને ફળુસનાં ઝાંડા. જંગલની પેદાશમાં સાગ, સીસમ, ખેર, વાંસ ને મધ છે.

ખજુરાં ને તાડમાંથી તાડી નીકળે છે. જેટલી તાડી આ ગિરિયામાં વપરાય છે. તેટલી હિંદુસ્તાનમાં કામ દેકાણે વપરાતી નથી.

જનાવરો:—ખજાદ, ગાય, બેસ, ઘોડા, બકરાં, ઘેટાં અને ગધેડાં. જંગલી જનાવરોમાં વાઘ, દીપડા, રીંછ, તરસ, શિઆળ, લોંકડી, સાબર, હરણ ને રાજ છે. સવળી નદીઓમાં માછલાં થાય છે. કોલક નદીનાં માછલાં વખણાય છે.

વસ્તી:—૬,૧૭૪,૩૨૧ માણસની છે, એટલે મોપારી તાલુકાથી ૪ ગણી છે. હિંદુની ૫,૬૩,૦૦૦; મુસલમાનની ૫૩,૦૦૦; પારસીની ૧૨૧૫૬; જૈનની ૧૧,૭૮૫. એ સિવાય ખ્રિસ્તી, કોળી, દુખળા; ગોમતા, મોઘરા ને નાયકડા વગેરેની છે.

+ઉજ્જવલિખમાં સૂર્યનાં કિરણ સીધાં પડે છે, તેથી તાપ પડે છે.

૧૦] પહેલી ચોપડીને “ડિક્ટેશન શિક્ષક” અડી આના.

ધર્મ:—હિંદુ લોક હિંદુધર્મ પાળે છે. તેમાં મુખ્ય શૈવ વૈષ્ણવ, સ્વામીનારાયણ ને કૃષ્ણપંથી છે.

મુસલમાનો મુસલમાની ધર્મ પાળે છે, અને હઝરત પેગંબર સાહેબને માને છે. એમાં શીઆ અને સુન્ની એવા બે પંથ છે.

પારસીઓ જરથોસ્તી ધર્મ પાળે છે, અને અગ્નિને પૂજે છે.

અંગ્રેજ તથા દેશી ખ્રિસ્તી ખ્રિસ્તી ધર્મ પાળે છે, અને ઇસુ ખ્રિસ્તને માને છે.

ગ્રાયક લોકો જૈનધર્મ માને છે, ને તીર્થંકરને પૂજે છે, એમાં પ્વેતાંબર ને દિગંબર એવા બે પંથ છે.

ભાષા:—હિંદુ અને પારસીઓ ગુજરાતી, મુસલમાનો ઉર્દુ, અને અંગ્રેજ લોક અંગ્રેજી બોલે છે.

ધંધો:—મુખ્ય ધંધો ખેતીનો છે. ફેટલાક વેપાર ને કારીગરી કરે છે. ફેટલાક અચ્ચરી ને નોકરી કરે છે. માછી અને ખારવા ખલાસીનું કામ કરે છે.

દુબ્બર:—રેલમનો ને ખંરા બોટો કસળ વણવાનો, લાકડાં મુખડ અને લાઘીદાંત પર કોતરકામનો; કાપડ વણવાનો; લીંગોત ને રસકપુર ને મીઠું બનાવવાનો.

જમીન:—કાળી, ગોરાટ અને અંબેસર એ ત્રણ વ્તતની છે. કાળી જમીનમાં કપાસ, ઘઉં, ડાંગર ને જીવાર સારી થાય છે. જમીન ખડુ રસાળ છે. થોડી મહેનતે ઘણો પાક થાય છે, તેથી લોકો શરીરે મજબુત નથી, પણ દરિઓ પાસે હોવાથી સાહસિક છે.

ખેતીની પેદાશ:—ડાંગર, જીવાર, કપાસ, કોદરા, નાગલી, કોળ, શેરડી ને કેળાં. ડાંગર-ખારડોલી, જજલાલપોર, ચીખલી, વલસાડ

x કાળી ને ગોરાટના ગુણવાળી, જનકશામાં જગા બતાવવી.

બીજી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના. [૧૧

ને પારડીમાં. જુવાર-ચોપડી, ઝોરપાડ, માંડવી, બારડોલી ને જલાલપોરમાં. કપાસ-ઝોરપાડ, માંડવી, બારડોલી ને જલાલપોરમાં. કેદાર ને નાગલી-માંડવી, ચીખલી, વલસાડ, ને પારડીમાં. શેન્ડી-વલસાડ, બારડોલી, જલાલપોર, ચીખલી ને પારડીમાં. ધઉ-ઝોરપાડમાં.

નિકાસ:-૩, અનાજ, તુવેરની દાળ, માકુડાં, ગોળ, સાગ, વાંસ, શીટ, રેશમી કાપડ, લુંગી ને કીનખાળ.

આયાત:-નાળિયેર, દોરડાં, સોપારી, પથર, લોહાનો સામાન, ફરનીયર, કાચ, દારૂ, કોપડા, ખાંડ અને વિશાળની કાપડ.

વ્યવહારના માર્ગો:- (૧) રેલવે માર્ગ. (૨) પાટી ને કાચી સડકનો માર્ગ (૩) દરીઆ કે નદીનો માર્ગ. રેલવે:- (૧) બોમ્બે બરોડા એન્ડ સેન્ટ્રલ ઇન્ડિયા રેલવે. (બી. બી. એન્ડ સી. આઈ રેલવે.) (૨) ટાપ્ટી બહેલી રેલવે. (૩) બીલીમોરા કાલાઆંબા રેલવે.

રેલવે:- (૧) બોમ્બે બરોડા એન્ડ સેન્ટ્રલ ઇન્ડિયા રેલવેના ઉત્તરથી દક્ષિણનાં સ્ટેશનો-ટીમ, સાયબુ, ઉતરાબુ, સુરત, ઉધના, સમીન, મરોલી, નવસારી, વેડબા, અમલસાડ, બીલીમોરા, કુંગરી, વલસાડ, પારડી, ઉદવાડા, દમણ.

(૨) ટાપ્ટીબહેલીના પશ્ચિમથી પૂર્વનાં સ્ટેશનો-ઉધના, નીચોળા, ચલથાણ, ગંગાધરા, બારડોલી, ટીખરવા, મદી.

(૩) બીલીમોરા કાલાઆંબા રેલવેનાં પશ્ચિમથી પૂર્વનાં સ્ટેશનો-બીલીમોરા, ગણદેવી, કાલવય, ચીખલી, રાનકુવા, ધોલીકુવા, અનાવલ ને ઉનાઈ.

૧૨] ત્રીજી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.

+ જ'કશન—ઉઘના, બીલીમોરા.

પાકી સડક—સુરતથી ઓરપાડ થઈ હાંસોટ જવાની; સુરતથી દાંડી જવાની; સુરતથી નવસારી અને ચીખલી જવાની; કીમથી તડકેશ્વર થઈ માંડવી જવાની; માંડવીથી દેવગઢ જવાની; બીલીમોરાથી ચીખલી થઈ વાંસદા જવાની; વલસાડથી ધરમપુર જવાની.

ખમ્દરો—ભગવા, દાંડી, મુંદાલી, સુરત, નવસારી, બીલીમોરા, વલસાડ, ઉમરસાડી, કોલક. એમાં સુરત, બીલીમોરા ને વલસાડ મુખ્ય છે.

જત્રાનાં ઠેકાણાં—દિંદુતાં—મ્લપાડા, ઉમરા, બીમપોર, મોરા, સરસ. કુંતા, ને અદુધાન. પારસીનું—ઉઘવાડા.

હવાખાવાની જગ્યા—હજીરો (દઉ), દુમસ, બીમપોર ને તીથલ.

પ્રખ્યાત કસ્ટેજો—સુરત, રાંદેર, સગીન, દુમસ, બીમપોર, ઓરપાડ, મુંદાલી, હજીરો, મોરા, સરસ, માંડવી, તડકેશ્વર, અદુધાન, આરડાલી, કોટદ, વાલોડ, જલાલપોર, નવસારી, બીલીમોરા, અમલસાડ, સીસોદરા, ચીખલી, ખેરગામ, વલસાડ, તીથલ, પારડી, ગાલદા, બગવાડા, કુંતા, ઉઘવાડા, કોલક, ઉમરસાડી, ઉનાઈ, વાંસદા ને ધરમપુર.

જિલ્લામાંના મુખ્ય ખાતાં, અધિકારીઓ અને તેમનાં કામકાજ.

રાજરીતિ—જિલ્લામાં અંગ્રેજ સરકારે પોતાના રાજ્યનો વહીવટ ચલાવવા માટે નીચે પ્રમાણે જુદાં જુદાં ખાતાં સ્થાપ્યાં છે, અને તેના અધિકારીઓ નીમ્યા છે.

નજ્યાં આગવાડીના રસ્તા મળે છે તે. ધનદી કે દરીઆ કાંઠે આવેલું ગામ કે જ્યાંથી થોડો માલ વહાણ મારફતે આવ જાય તો હોય તે. *વિશેષ હકીકત રાજકીય વિભાગોમાં જુઓ.

ચોથી ચોપડીનો “ડક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના, [૧૩

(૧) મહેસુલી ખાતું—જિલ્લાનો કારભાર કરનાર મુખ્ય અમલદાર કલેક્ટર સાહેબ છે. એમને મદદ કરવા આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટરો, ડેપુટી કલેક્ટરો, એક ડિસ્ટ્રીક્ટ ડેપુટી કલેક્ટર અને એક હબુર ડેપુટી કલેક્ટર હોય છે. દરેક તાલુકામાં તેમને મદદ કરવાના મામલતદાર રાખેલા હોય છે. એ બધા અમલદારો જમીનનું મહેસુલ ઉધરાવે છે, અને ફાજદારી નાના મુનાઓના ઇન્સાફ કરે છે. બધાને ફાજદારી મુનાનો ઇન્સાફ કરે છે ત્યારે તેઓ માઇન્ટ્રેટ કહેવાય છે.

(૨) ન્યાય ખાતું—લેખદંભ સંબંધી તથા મોટા ફાજદારી મુના જેવા કે ચેરી, પૂત, લૂટફાટ, વગેરેના ઇન્સાફ કરવાને જિલ્લામાં ન્યાય ખાતાના મુખ્ય અમલદાર ડિસ્ટ્રીક્ટ જડજ-સેશ-સ જડજ હોય છે. એમના હાથ નીચે મુન્સફ હોય છે. સુરતમાં એક સેસન્સ જડજ-ડિસ્ટ્રીક્ટ જડજ, બે મુન્સફ છે. આરપાડ ને વસાડમાં એકેક મુન્સફ છે.

(૩) પોલીસખાતું—મુના થતા અટકાવવાનું તથા મુનેગરોને પકડી તેઓનો ઇન્સાફ કરાવવા માજિસ્ટ્રેટ આગળ રજુ કરવાનું કામ કરે છે. એ ખાતાના જિલ્લાના મુખ્ય અમલદાર પોલીસ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ છે. એમને મદદ કરવા પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરો અને સબ ઇન્સ્પેક્ટરો હોય છે.

(૪) બાંધકામ ખાતું—સરકારી મકાનો, પૂલો વગેરે બાંધવાનું તથા સમરાવવાનું કામ કરે છે. જિલ્લામાં બાંધકામ ખાતાના મુખ્ય અમલદાર એકિઝક્યુટિવ એજનીઅર છે. એમની મદદમાં તાલુકાઓમાં એવરસીઅરો હોય છે.

(૫) દવાખાતું—સરકારી નોકરો, તથા ગરીબોને દવા કરવાનું કામ કરે છે. જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં એક મોટી હોસ્પિટાલ હોય છે, તેના ઉપરી સિવિલ સર્જન છે. એમના હાથ નીચે આસિસ્ટન્ટ સર્જન

૧૪] પાંચમી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના.

અને હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટ રાખેલા હોય છે. સુરતમાં બે રાદિર, એરપાડ, માંડવી, બારડોલી, કાલીઆવાડી, ચીખલી, ખેરગામ, વજસાડ ને પારડીમાં એક હોસ્પિટાલ છે.

(૬) કેળવણી ખાતું—જિલ્લાની પ્રગતી કેળવણી પર દેખરેખ રાખવાનું કામ કરે છે. જિલ્લામાં કેળવણી ખાતાના મુખ્ય અમલદાર ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર હોય છે. એમના તાબામાં દરેક તાલુકામાં આસિસ્ટન્ટ ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર હોય છે. એ સમગ્રાએ નિશાળોની પરીક્ષા લે છે, અને દેખરેખ રાખે છે.

(૭) પોસ્ટ ખાતું—સરકારી તથા ખાનગી કાગળો; પારસલો; ફીઆ વગેરે લાવવા લઈ જવાનું કામ કરે છે. દરેક મોટા ગામેમાં પોસ્ટ ઓફિસો હોય છે. જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં મોટી પોસ્ટઓફિસ હોય છે. તેના ઉપરી હેડ પોસ્ટ માસ્ટર કહેવાય છે.

(૮) આબકારી ખાતું—કેશી ચીન સરકારની પરવાનગી વગર રાખનાર અથવા વેચનારને પકડી શિક્ષાને માટે માનિસ્ટ્રેટ આગળ રજુ કરવાનું કામ કરે છે. એ ખાતાના જિલ્લામાં મુખ્ય અમલદાર આબકારી ઇન્સ્પેક્ટર છે.

(૯) કસ્ટમ ખાતું—જળમાર્ગે આવતી ચીજો પર જગત લેવાનું કામ કરે છે. એ ખાતાના જિલ્લામાં મુખ્ય અમલદાર કસ્ટમ કલેક્ટર છે.

(૧૦) જંગલ ખાતું—જંગલો પર દેખરેખ રાખવાનું કામ કરે છે. એ ખાતાના જિલ્લામાં મુખ્ય અમલદાર ફોરેસ્ટ ઓફીસર છે.

(૧૧) મ્યુનિસિપાલ ખાતું—શહેર તથા કરબાએને સાફ રાખવાનું; પાણી પુરું પાડવાનું; પ્રાથમિક કેળવણી આપવાનું; સડકો પર પાણી છાંટવાનું; અને રાતે દીવા કરવાનું વગેરે કામ કરે છે.

બાળવર્ગનો “મુખ્યશિક્ષક” દોઢ આનો. [૧૫

એના ઉપરી પ્રેસિડન્ટ છે. તેમને મદદ કરવાને ડ્રૅસિસ્ટરો, મ્યુનિસિપલ ચીફમેડિકલર, એક્ટરી વગેરે હોય છે. સુરત, રાંદેર, ને વલસાડમાં મ્યુનિસિપાલ્ટી છે.

ઉપર સિવાય જિલ્લામાં તાર ખાતું, રેલવે ખાતું, મીઠા ખાતું વગેરે ખાતાં હોય છે. અને એ દરેક ખાતાના ઉપરી અમલદારો જુદા જુદા હોય છે.

રાજકીય વિભાગો:—સુરત જિલ્લાના આઠ તાલુકા પાડેલા છે. તેનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) ચૌર્યાસી. (૨) ઝોરપાડ. (૩) માંડવી. (૪) ખારડોલી. (૫) જલાલપોર. (૬) ચીખતો (૭) વલસાડ. (૮) પારડી.

(૧) *ચૌર્યાસી તાલુકો.

આ તાલુકામાં ચૌર્યાસી ગામ હતું તેથી એ નામ પડ્યું છે.

સીમા—ઉત્તરે—ઝોરપાડ તાલુકા ને તાપી નદી; પૂર્વે—ગાયકવાડનું રાજ્ય; દક્ષિણે—ગાયકવાડનું રાજ્ય ને મિદોળા નદી; પશ્ચિમે—અરબી સમુદ્ર તથા ઝોરપાડ તાલુકા છે.

નદી—તાપી ને મિદોળા. *વસ્તી—૧,૭૫,૧૧૪ માણસની છે. સુરત શહેરની વસ્તી બાદ કરતાં તાલુકાની વસ્તી ૫૦,૦૦૦ માણસની છે.

* વિશેષ હકીકત સુરત શહેર તથા ચૌર્યાસી તાલુકાના “મુખ્યશિક્ષક” જેની કિંમત વળુ આના છે, તેમાં જુઓ.

* વસ્તીના આંકડા ગોખાવવાના નથી. પોતાના તાલુકા કરતાં વસ્તી વધારે છે કે ઓછી તે જાણવા

૧૬] પહેલા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” ૧૫૫ આના.

મુખ્ય ગામો—સુરત (૧,૧૬,૨૬૬) તાપી નદીના ડાબા કાંઠા પર જિલ્લાનું મુખ્ય શહેર ને બંદર છે. ગરરી, પાપડી, જમણ, કાનબાગ, દાર્થીદાંત ને મુખ્યતઃ મેનરકામેને માટે પ્રખ્યાત છે. સંદેર ન-૧૦, ૫૦૦૦ તાપી નદીના જમણા કાંઠાપર કળે છે. એમાં સુગી વહેરાની વચ્ચી વધારે છે. **કતારગામ**—કંતારેશ્વર મહાદેવના દરેગાને માટે તથા પાપડીને માટે પ્રખ્યાત છે. **ભાડા, કુંભારીઆ.** **ઉમરા**—એમાં રામનાથ ધેરાની જત્રા ભરાય છે. **અમરેાડી**—પહેલ વાંદવી રેલવે અહીં મુઢી થઈ હતી. **કેસાડ.** **વરાછા**—અહીં પાણીની ટાંકી છે. **કુલપાડા**—એ જત્રાનું સ્થળ છે, અહીં હિંદુ લોકો મુડાં દાંટ છે તથા જાળે છે. **ભીમપોર** ને **ડુમસ**—એ સચીનના નવાજના તાગામાં છે. એ એ દવા ખાવાનાં ઠેકાણાં છે. **સચીન**—એ નવાજ સારંગની રાજધાનીનું મથક અને સ્ટેશન છે.

સ્ટેશન—ઉતરાણ, સુરત, ઉધના ને સચીન. **[પિઠરા]**—૩ ને જુવાર. જત્રાનાં ઠેકાણાં—કતારગામ, ઉમરા, કુલપાડા, ભીમપોર. દવા ખાવાનાં ઠેકાણાં—ડુમસ, ભીમપોર.

વિશેષ હકીકત—આ તાલુકો ગધા કરતાં નાનો છે. આ તાલુકાની દક્ષિણમાં ગાયકવાડી રાજ્યમાં મરેલી સ્ટેશન છે.

(૨) ઓરપાડ તાલુકો.

સીમા—ઉતરે—કામ નદી; દક્ષિણે—તાપી નદી ને ચોર્વાસી તાલુકો; પૂર્વે—ગાયકવાડનું રાજ્ય; પશ્ચિમે—ખંભાતનો અખાત છે. **નદી**—કામ ને તાપી. **ખાડી**—સેના. **વસ્તી**—૫૪,૪૪૦ માણસની છે.

+ વિશેષ હકીકત સુરત શહેરના જુગોળ શિક્ષકમાં જુઓ.

બીજા ધોરણનો “ મુખ્યચિત્ર શિક્ષક ” બે આના. [૧૭

મુખ્ય ગામો—ઝારપાડ સેના ખાડી પર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. અહિં મુન્સિફ કોર્ટ છે. રાંદેરથી ઝારપાડ સુધી પાકી સડક છે. કુડસદ. ભગવા ને દાંડી—એ બે બંદરો છે. મુંદાલી—સુરતથી પશ્ચિમે બાર માઈલ પર બંદર છે. અહીં અંગ્રેજ, વસંદા ને ફેંચના વહાણો લાંગરાતાં હતાં. સરસ—એમાં સિદ્ધનાથ મદાદેવની અને મોરા—એમાં કુવાની જગ્યા બરાબ છે. હજીરો—એ હવા ખાવાનું સ્થળ છે, અહીં દીવાદાંડી છે, ગામનું નામ દહિ છે. કીમ ને સાયણ—એમાં કપાસ લોદવાનાં છનો છે.

સ્પેશન—કીમ ને સાયણ. [પેદાશ—ઘઉં, જુવાર ને કપાસ હવા ખાવાનું ઠેકાણું—હજીરો.

જાત્રાનાં ઠેકાણાં—સરસ ને મોરા. બંદરો—ભગવા, દાંડી, મુંદાલી.

વિશેષ હકીકત—આ તાલુકો જ્યાં તાલુકા કરતાં મોટો છે. કાળી જમીન હોવા છતાં વરસાદ ઓછો પડે છે, તેથી ડાંગરનો પાક થતો નથી, અને ઘઉં તથા કપાસનો પાક થાય છે.

(૩) માંડવી તાલુકો

આ તાલુકાના સાત ટાપ્પા એટલે ભાગ કર્યા છે. માંડવી, બહુધાન, પાતલ, દેવગઢ, દહવાડા, હવેલી અને બારગામ.

સીમા—ઉત્તરે—ગાયકવાડનું રાજ્ય; દક્ષિણે—તાપી નદી ને બારડોલી તાલુકો; પૂર્વે—રાજપીપળા સંસ્થાન; પશ્ચિમે—ગાયકવાડનું રાજ્ય છે.

નદી—તાપી અને એને મળતી વેલ. [વસ્તી—૫૧,૩૬૦. માણસની છે. જાવાનું ઠેકાણું—બહુધાન.

મુખ્ય ગામો માંડવી—તાપી નદીપર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે.

૧૮] ત્રીજા ધોરણનો “ મુખ્યગણિત શિક્ષક ” અહીં આના.

એમાં હોરપીટલ છે. * બહુધાન—તાપી નદીપર જનરાનું સ્થળ છે. અહીં બાર વરસે જનરા ભરાય છે. ઘટાલી ને તડકેશ્વર.

પેઢાસ—કોદરા, ડાંગર, જુવાર, રૂ ને દીવેલી.

વિશેષ હુકીકત—માંડવી, ચીખલી, વલસાડ ને પારડીમાં ચોધરાં ને નાયકડાની વસ્તી છે, તેથી એ લોકો કોદરા ને નાગલી પકવે છે. જંગલને લીધે આ તાલુકાનાં હવા પાણી ખરાબ છે.

વરેલી ગામ આગળે તાપીને મંદ નદી મળે છે. દેવગઢ તથા પાતલમાં ડુંગરા આવેલા છે, અહીંના જંગલમાં વાઘ, રીંછ થાય છે. ચોમાસામાં અમિત્રીકુમારથી બહુધાન સુધી નાની આગખોટ ફરે છે. નદી માર્ગે સુરત વાંસ જાય છે.

(૪) બારડોલી તાલુકો.

સીમા—ઉત્તરે—તાપી નદી ને માંડવી તાલુકો; પૂર્વે—ગાયકવાડ રાજ્ય; દક્ષિણે—પૂર્ણા નદી, ગાયકવાડનું રાજ્ય ને જલ્દાસપોર તાલુકો; પશ્ચિમે—ગાયકવાડનું રાજ્ય છે. [વસ્તી—૬૧,૨૬૨

નદીઓ—તાપી, મિઢોળા, પૂર્ણા ને એને મળનારી જાંખરી.

મુખ્ય ગામો—બારડોલી—મિઢોળા નદીપર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. કડોડ—તાપી નદીપર છે, એમાં ઈમારતી લાકડાનો વેપાર ચાલે છે. સરભોજી. વાલોડ—જાંખરી નદીપર પેટામહાલ છે. એમાં પ્રમહાલકારી રહે છે. મોતા, વગાડ. જુહારી—પૂર્ણા નદીપર. જુગામ. વાંકાનેર—એમાં ભાત સારું પાકે છે. કસવાવ.

* બહુધાન્ય ઉપરથી એ નામ પડ્યું.

પ્રમામહતદારથી ઉતરતો અમલદાર.

ચોથા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના. [૧૬

દાખી બહેલી રેલવેના સ્ટેશન—ગારડોલી, ટીબરવા ને મઢી નાગોળ, ચત્રથાણ, ગંગાધરા સ્ટેશનો ગાયકવાડી રાજ્યમાં છે.

પેદાશ—ડાંગર, જુવાર, કપાસ ને શેરડી.

વિશેષ હકીકત—મોતા આગળ સો કુટ હિચો કુંગર છે.

(૫) જલાલપોર તાલુકો.

આ તાલુકો પૂર્ણ અને અંગિકા નદીની વચ્ચે આવેલો છે.

સીમા—ઉત્તરે—પૂર્ણા નદી, ગાયકવાડનું રાજ્ય ને ગારડોલી તાલુકો; પૂર્વે—ગાયકવાડનું રાજ્ય; દક્ષિણે—અંગિકા નદી ને ગણદેવી પરગણું; પશ્ચિમે—અરબી સમુદ્ર છે.

નદી—પૂર્ણા અને અંગિકા, એ બંને અરબી સમુદ્રને મળે છે.

ખાડી—કનાઇ. વસ્તી—૮૦,૦૦૦ માણસની છે.

મુખ્ય ગામો—જલાલપોર—પૂર્ણા નદીપર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. એની પૂર્વમાં બા માહલ પર ગાયકવાડનો નવસારી કર્યો છે. ત્યાંના ગોળ વખણાય છે. મટવાડ. કાલીઆવાડી—એમાં હોરિપટાલ છે અઘામા, અમલસાડ, કછેલી, આટ, ખરસાડ, અષ્ટગામ, પનાર. સોસોદરા—એમાં કપાસ લોદવાનો સયો છે.

સ્ટેશન—નવસારી, વેડછા ને અમલસાડ.

પેદાશ—જુવાર, ડાંગર, રૂ, તલ, શેરડી, અનનાસ, ફળુસ ને કેરી.

વિશેષ હકીકત—અમલસાડની આજુબાજુના ગામની જમીન આખા ગુજરાતમાં સૌથી વધારે રસાળ છે. આ તાલુકાની જમીન ઘણી રસાળ છે, તેથી આ તાલુકામાં વલસાડ તાલુકા સિવાય બીજા તાલુકા કરતાં વરતી વધારે છે, તથા મોટાં ગામો ઘણાં છે. આ તાલુકામાં કેરી, અનનાસ, ફળુસ, કેળાં ને પીપર સારાં થાય છે.

૨૦] પાંચમા “ધોરણુનો મુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના.

આ તાલુકાની દક્ષિણે અને ચીખલી તાલુકાના પશ્ચિમે ગાયકવાડી ગણદેવી પરગણું આવેલું છે, ત્યાંનો ગોળ વખણાય છે. ખીલી-ગોરા નંકશન અને ગણદેવી રેશન છે. વાસણુ, કાથા ને વડળ ચીનના નવાળ સાદેળને તામે છે.

(૬) ચીખલી તાલુકો.

સીમા—ઉત્તરે—અગિકા નદી ને ગણદેવી પરગણું; પૂર્વે—વાંસદાનું રાજ્ય; દક્ષિણે—ધરમપુરનું રાજ્ય; પશ્ચિમે—ગણદેવી પરગણું ને વલસાડ તાલુકો છે.

નદી—અગિકા અને ઝોને મળનારી કાંવેરી તથા ખરેરા.

વસ્તી—૬૩,૨૮૧ માણસની છે.

મુખ્ય ગામો—ચીખલી કાંવેરી નદીપર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. શેગામ, ખેરગામ—એમાં હોસ્પિટાલ છે. આસાપાર ને ગણદેવા. કાલા આંબા ફેલવના સ્ટેશન—ચીખલી ને રાનકુવા.

પેદાશ—કાંચર, કાદરા, દાંવેલી ને ફારટી.

વિશેષ હકીકત—આ તાલુકાની પૂર્વ તરફ ગાયકવાડ, વાંસદા ને ધરમપુરના રાજ્યોની હદ મળે છે. ત્યાં આગળ વાંસદાની ઉત્તરે ૬ માઈલ પર અગિકા નદીપર દેવકી ઉનાઈના ઉના પાણીનો કુંડ છે. અહીં દર વરસે એવ સુદ ૧૫ ની જળા ભરાય છે. ઉનાઈ રેશન છે.

(૭) વલસાડ તાલુકો.

આ તાલુકો અગિકા ને પાર નદીની વચ્ચે આવેલો છે.

સીમા—ઉત્તરે—અગિકા નદી ને ગણદેવી પરગણું; પૂર્વે—ચીખલી તાલુકો ને ધરમપુરનું રાજ્ય; દક્ષિણે—પાર નદી; પશ્ચિમે—અરબીસમુદ્ર છે.

કુંગરો—કુંગરી; પારનેરા-એનાપર માતાનું દહેરું છે.

નદી—અગિર, કાવેરી, ખરેરા, ઔરંગા ને પાર.

વસ્તી—૬૬,૦૭૪ માણસની છે.

મુખ્ય ગામો—વલસાડ—કાવેરી નદીપર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ તથા બંદર છે. આ બંદરેથી હમારતી ને બાળવાના લાકડાં, અનાજ; જોળ ને ઈંટ બહારગામ વ્યય છે. છરવાડા, ભદેલી, માલવેણ, હિંડાય, બીગરી. કોસંબા—એમાં દીવાદાંડી છે. હરીઆ.

રેશન—કુંગરી ને વલસાડ.

પેદાશ—કાંચર, કાદરા, દીવેલી, નાગલી, ચણા, વાલ, કેરી ને કેળાં.

વિશેષ દ્રવીકતા—વલસાડની પશ્ચિમમાં એ મેદાનપર તીથલ દવાખાવાનું સ્થળ છે. કુંગરી રેશનથી પશ્ચિમમાં એક ગાઉ ઉપર બરાસાણામાં મીઠું પાકે છે. આ તાલુકામાં પાણન નામનું માટું તળાવ છે. તેમાં કમળનાં ફૂલ, પોપળી ને શીંગોડાં પુષ્કળ થાય છે. અગિર અને ઔરંગા નદીના કાંઠા પરની જમીન વધારે રસાળ છે.

(૮) પારડી તાલુકો.

આ તાલુકો સુરત જિલ્લામાં સૌથી દક્ષિણમાં પાર ને દમણ-ગંગા નદીની વચ્ચે આવેલો છે.

સીમા—ઉત્તરે—પાર નદી; પૂર્વે—ધરમપુરનું રાજ્ય; દક્ષિણે—દમણગંગા નદી; પશ્ચિમે—અરબી સમુદ્ર છે.

નદી—પાર, કોલક, ને દમણગંગા. એ ત્રણે અરબી સમુદ્રને મળે છે. કોલક નદીનાં માછલાં વખણાય છે.

ખાડી—કોથલ, એ પાર ને કોલક નદીની વચ્ચે આવેલી છે.

વસ્તી—૬૬,૨૨૩ માણસની છે.

૨૨] પાંચમી ચોપડીનો “દિક્કેશન જિલ્લક” ચાર આના.

મુખ્ય ગામો:—પારડી પાર નદીપર તાલુકાનું મુખ્ય ગામ છે. બગવાડા-કોલક નદીપર છે. અહિં કિલ્લો છે. કુંતા-એમાં દર વરસે કુનેશ્વર મહાદેવની જત્રા ભરાય છે. ઉદવાડા-પારસીઓનું જત્રાનું ઠેકાણું છે. કોલક-કોલક નદીપર ખંદર છે. ઉમરસાડી-પાર નદીપર ખંદર છે. (દમણમાં શીરગીનું રાજ છે.)

સ્ટેશન:—પારડી, ઉદવાડા, ને દમણ.

પ્રદાશ:—ડાંગર, કોદરા, દીવેલી, શેરડી, નાગલી, ચણા ને વાલ.

સુરત એજન્સિ.

સુરત જિલ્લાની પાસે આવેલાં સચીન, વાંસદા, ધરમપુર અને ડાંગનું રાજ્ય સુરત એજન્સિને નામે યોગ્યપ્રાપ્ય છે. સુરત જિલ્લાના ક્ષેત્રર આ ચારે રાજ્યોના પોલિટિકલ એજન્ટ છે. આ એજન્સિનો વિસ્તાર સુરત જિલ્લા જેટલો છે, પણ વરતી સુરત જિલ્લાથી ત્રીજો ભાગે એટલે ૨,૮૦,૦૦૦ માણસની છે. વાંસદા, ધરમપુર અને ડાંગના મુલકો જંગલથી ભરપુર છે. સચીન મંત્રાલયની જમીનસપાટ ને રસાય છે.

(૧) સચીનનું રાજ્ય.

આ રાજ્યનાં ગામો ચોપાંસી તથા જસાલપોર તાલુકામાં છુટક છુટક આવેલાં છે. સચીનના નવાળ જજીરાના નવાળના વંશના છે. વિસ્તાર ૬૨ ચોરસ માઈલ છે, ને વરતી ૨૧,૦૦૦ માણસની છે.

મુખ્ય ગામો:—સચીન-એમાં નવાળ સાહેબનો મહેલ તથા તેમની કચેરી છે. એ રેલવે સ્ટેશન છે. ભીમપોર ને કુમસ-દરીઆ કિનારા પર હવા ખાવાનાં ઠેકાણાં છે. લાહરસ-એમાં મહેલ છે.

ખીબ ધોરણનો “મુખ્યશિક્ષક” છે આના. [૨૩

પેદાશ:—બુવાર, કપાસ, ડાંગર ને શેરડી.

(૨) વાંસદાનું રાજ્ય.

ચીખલી તાલુકાની પૂર્વમાં આવેલું છે. વિસ્તાર ૨૪૦ ચોરસ માઈલ છે. વસ્તી ૪૪ હજાર માણસની છે.

સીમા:—ઉત્તરે—ગાયકવાડી રાજ્ય ને અંબિકા નદી. પૂર્વે—ગાયકવાડનું રાજ્ય ને ડાંગનું રાજ્ય; દક્ષિણે—ધરમપુરનું રાજ્ય ને નાગલ જિલ્લો; પશ્ચિમે—ચીખલી તાલુકો છે.

નદી:—અંબિકા ને એને મળનારી કાવેરી.

મુખ્ય ગામો:—વાંસદા—(૫૦૦૦) ખીલીમોરાથી પૂર્વે ૨૬ માઈલ પર રાજધાનીનું મથક છે. વાંસદાના રાજ્ય સોશ્વંકી રજપુત છે. ખીનાર ને કાંબળા એ મોટાં ગામ છે.

પેદાશ:—નાગલી, કાદરા, મહુડા, ખજૂરાં, ઈમારતી લાકડાં ને સીસમ.

(૩) ધરમપુરનું રાજ્ય.

આ રાજ્ય વાંસદાના રાજ્યની દક્ષિણે આવેલું છે. વિસ્તાર ૭૦૪ ચોરસ માઈલ છે, વસ્તી એક લાખ માણસની છે. કાળીપરબની વસ્તી વધારે છે. ડાંગર ને જંગલો ઘણાં છે, તેથી દવા ખરાબ છે.

સીમા:—ઉત્તરે—ચીખલી તાલુકો ને વાંસદાનું રાજ્ય; પૂર્વે—પેંડ ને સુરગણાનો મુલક; દક્ષિણે—પેંડ. દમણ ને થાણા; પશ્ચિમે—વલસાડ ને પારડી તાલુકો છે.

નદી:—અંબિકા, ઔરંગા, વાંકી, પાર, કોલક ને દમણગંગા

મુખ્ય ગામો:—ધરમપુર (રામનગર)—વલસાડથી પૂર્વે ૧ માઈલ પર રાજધાનીનું મથક છે. ધરમપુરના રાણા સીસોદીઆ રજપુત છે.

૨૪] સુરત જિલ્લાનો નકશો પાંચ આના.

૩થલા, આછાવણી ને ગોડથળ મોટાં ગામ છે.

પેદાશ:—ભાત, નાગલી, ને ખમારની લાકડું.

(૪) ડાંગનું રાજ્ય.

એ સહ્યાદ્રિ પર્વતની પશ્ચિમે આવેલું છે. વિસ્તાર ૬૬૦ ચોરસ માઈલ છે, પણ વરતી સચીનના રાજ્યથી પોણી એટલે પંદરદળર માણસની છે. બીદની વરતી વધારે છે. એનાપર બીજા સરદારોનો અમલ છે, એમાં પર્વતા અને ખીણો છે, ને તેમાં ઘણું ફેકાણું ધાડાં જંગલો છે.

મુખ્ય ગામ:—ડાંગ—એ રાજધાનીનું મથક છે.

પેદાશ:—જુવાર, બાજરી, ખટાટા, ઘઉં ને સાગ.

પુનરાવર્તનના પરીક્ષક પ્રશ્નો.

૧. સુરત જિલ્લામાં આવેલાં બંદરો ગણાવો.
૨. સુરત જિલ્લામાં મોટામાં મોટા અને નાનામાં નાના કયા તાલુકા છે?
૩. જિલ્લામાં આવેલાં બનગાનાં ફેકાણાં કહો.
૪. સુરત જિલ્લામાં જ્યારે રેલવેનહોતી ત્યારે વેપાર શી રીતે ચાલતો હતો?
૫. બનગાથી શા લાભ?
૬. ગામની દયા શહેરના કરતાં સારી હોવાનાં કારણો ગણાવો.
૭. સુરત જિલ્લાની પાસે કઈ એજન્સિ આવેલી છે? એ એજન્સિમાં કયાં કયાં રાજ્યો આવેલાં છે? અને તેમાં સૌથી મોટું રાજ્ય કયું છે?
૮. સુરત જિલ્લામાં જંગલો કયાં કયાં છે? ને તેમાં શી પેદાશ થાય છે?
૯. સુરત જિલ્લાના લોકો શરીરે મજબુત નથી તેનું કારણ શું?
૧૦. સુરત જિલ્લાની મુખ્ય નદીઓ ગણાવો.

ત્રીજા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” અઢી આના. [૨૫

૧૧. નીચેની જગ્યાઓ શું છે ? ક્યાં છે ? શાને માટે અખવાન છે ?
સુરત, દુમરા, તીથલ, દણરા, બહુધાન, બારડોલી, ખેરગામ,
વક્સાડ, ધરાસણા, ઉદવાડા, કડોદ, કુંતા, નવસારી.
૧૨. સુરત, બહુધાન, કોતક, દમણ, ચીખલી, ઓરપાડ, માંડવી, ઉનાઇ
કડોદ, વાલોડ, પારડી, એ કઈ નદીપર છે ?
૧૩. તાપી મિલોળા, પૂર્ણા, અખિત, ઓરગા, ને કીમ નદીપર
આવેલાં ગામો ગણાવો.
૧૪. પૂર્વમાંથી પશ્ચિમમાં વહેતારી નદીઓ ગણાવો.
૧૫. તમે જે જિલ્લામાં રહો છો તેમાં કયા કયા તાલુકા છે ? અને
તે તાલુકાઓ તમારા તાલુકામાંથી કઈ દિશામાં છે ?
૧૬. ઓરપાડ, માંડવી, બારડોલી, વાલોડ, જલ્લાપોર, નવસારી,
ખીલીમારા, વક્સાડ, વાંસજા, ઉનાઈ, ઉદવાડા, એ સુરતથી કઈ
દિશામાં છે ?
૧૭. પારસી લોકોનું જનતાનું કંઠાણું કયું અને ક્યાં આવ્યું ?
૧૮. સુરત જિલ્લાના કયા કયા તાલુકા દરીઆ કિનારે આવેલા છે ?
૧૯. પારડી ને માંડવી તાલુકાની દયા સારી ન હોવાનું કારણ શું ?
૨૦. સુરતથી ઉદવાડા જતાં ક્યાં ક્યાં સ્ટેશનો અને જંકશનો આવે
તે અનુક્રમે ગણાવો.
૨૧. સુરત જિલ્લામાં કઈ કઈ રેલવે આવેલી છે ?
૨૨. સુરત જિલ્લાના કયા તાલુકામાં રેલવે નથી ? કયા કયા તાલુકામાં
કુંગરો છે ?
૨૩. ઉમરસાડી બંદરેથી વહાણમાં ખેતી દાંડી જતાં વચમાં કઈ કઈ
નદીઓના મુખ તથા બંદરો આવે ?

૨૬] ચોથા ધોરણનો મુખ્યગણિત શિક્ષક” ચાર આના.

૨૪. તમે જે તાલુકામાં રહેા છો તેમાં ક્યાં મોટાં ગામો, નદીઓ ને સ્ટેશન છે ?
૨૫. માંડવી ને વરીઆવ, એ બેમાં કયું ગામ ઉંચી જગ્યા પર છે ? અને તે તમે શા આધારે કહો છો.
૨૬. સુરત જિલ્લામાંથી કયા કયા ખેતીજ પદાર્થ નીકળે છે ?
૨૭. સુરત જિલ્લામાં કયો કયો પાક સારો થાય છે.
૨૮. સુરત દરેતાં પારડીમાં વધારે વરસાદ પડવાનું કારણ શું ?
૨૯. કાળી જમીનમાં કયો કયો પાક સારો થાય છે ?
૩૦. સુરત જિલ્લાની નિકાસ તથા આવાન ગણુવો.
૩૧. સુરત જિલ્લામાં મુખ્ય ક્યાં ક્યાં ખાનાં છે ને તેના મુખ્ય અમલદાર કયા કયા ?
૩૨. રંદેર, નડેશ્વર, બીલીમોરા, ચીખલી, ઓરપાડ, દણેરા, વલસાડ, માંડવી, નીલધ, જલ્લાપોર, અમલસાડ, કોટદ, નવસારી એ નકશામાં બતાવો અને આરડાલીથી કેટલે અંતરે છે તે ભરીને કહો. (સચના-રેલવેની સમજ આપ્યા પછી પ્રશ્ન પૂછવો)
૩૩. સુરત જિલ્લાના દરેક તાલુકાના મોટાં મોટાં બજારો ગામ અને નદીઓ લખો.
૩૪. તાપી, મિહોળા, પૂણાં, અંબિકા, એ નદી કયા કયા તાલુકામાં આવી છે.
૩૫. ચીખલી તાલુકાની પૂર્વમાં કયું દેશી રાજ્ય છે ? ધરમપુરની ઉત્તરમાં કયું દેશી રાજ્ય છે ?
૩૬. સુરત જિલ્લાના કયા કયા તાલુકામાં મુસલમાની રાજ્ય છે ?
૩૭. તમારા જિલ્લાના કલેક્ટર, પોલીસ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ, ડિસ્ટ્રિક્ટ જડજ, સિવિલ સર્જન, એડિશનલ મેજિસ્ટ્રેટ, ડેપુટી એગ્રીકલ્ચરલ ઇન્સ્પેક્ટરનાં નામ કહો.

ચોથી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના. [૨૭

૩૮. નાગલી ને કોદરાનો પાક કયા કયા તાલુકામાં થાય છે અને તે ઉપરથી તમે શું અનુમાન કરો છો.
૩૯. સુરત જિલ્લામાં દીવાદાંડી ક્યાં ક્યાં છે ?
૪૦. કતારગામ, પારનેરા, ગણદેવી, ચીખલી, કડોદ, સરસ, જવાહરપોર, દાંડી, સચીન, વાલોડ શું છે ? ક્યાં છે ? શાને માટે પ્રખ્યાત છે ?
૪૧. પારડી તાલુકા દરીઆ કિનારે હોવા છતાં હવા સારી નથી તેનું કારણ સમજાવો.
૪૨. સુરત જિલ્લામાં મ્યુનિસિપાલિટી ક્યાં ક્યાં છે ? હોસ્પિટાલો કેટલી છે અને તે કયા કયા ગામોમાં છે ? મુન્સફની કચેરી ક્યાં ક્યાં છે ને કેટલી છે ?
૪૩. સુરત, વલસાડ ને બીલીમોરામાં વધારે વસ્તી હોવાનું કારણ શું ?
૪૪. સુરતથી પાકી સડકને રસ્તે વાંસદા જવું હોય તો રસ્તામાં ક્યાં ક્યાં મોટાં ગામ આવે ?
૪૫. કયા કયા તાલુકાની હવા તંદુરસ્ત છે ?
૪૬. સુરત જિલ્લાના કલેક્ટર સાહેબને કયા કયા ઓદ્યા છે ?
૪૭. વલસાડ ને જવાહરપોર તાલુકામાં વધારે વસ્તી હોવાનું કારણ સમજાવો.
૪૮. ઓરપાડ તાલુકામાં કાળી જમીન હોવા છતાં ડાંગર કેમ થતી નથી ?
૪૯. નીચેની જગ્યાઓ નકશાના ખોખામાં પૂરો.
સુરત, ધરમપુર, જવાહરપુર, રાંદેર, વાંસદા, નવસારી, સચીન, ઉનાઇ, બીલીમોરા, કુમસ, ઉમરસાડી, અમલસાડ, બીમપોર, કોલક, સીસોદરા, ઓરપાડ, ચીખલી, સુંઢાલી, ઉદવાડા, ખેરગામ, હજીરો, કુંતા, વાલોડ, મોરા, કડોદ, સરસ, આરડોલી, તડકેશ્વર, બહુધાન.

૨૮] ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૩ આના.

૫૦. કોંડાના લોકોનો મુખ્ય ધંધો કયો છે ?
૫૧. ક્રીમ સ્ટેશનથી આગગાડીમાં બેસી દમણ જતાં વચમાં કઈ કઈ નદીઓ આવે તે અનુક્રમે ગણાવો.
૫૨. તમારા જિલ્લાના જે તાલુકામાં રેલવે નથી, તે તાલુકામાં જવાનું સ્થળ કયું છે ?
૫૩. ઝોરપાડથી ઉમરસાડી જવું હોય તો કયે રસ્તે જશો ?
૫૪. નકશામાં રેલવે ને પાકી સડક શી રીતે ઝોળખાય ?
૫૫. નકશામાં નીચેની જગાઓ બતાવો.
સુરત, વલસાડ, માંડવી, જલ્લાલપોર, ચીખલી, ઉદવાડા, નવસારી, અલુધાન, ઝોરપાડ, તડકેશ્વર, ખીલીમોરા, ઉમરસાડી, સચીન, આરડોલી, કડોદ, અમલસાડ, તીથલ, દણરો, ક્રીમ, દમણ, કુંતા.
૫૬. દેવકી ઉનાળાના કુંડનું પાણી ઉનું શા કારણથી ઢરે ?
૫૭. સુરત જિલ્લામાં ક્યાંની જમીન વધારે રસાળ છે ?
૫૮. સુરત જિલ્લાના કયા કયા તાલુકામાં જુવાર થતી નથી ?

સમાપ્ત

ત્રીજી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” વલ્લુ આના.

ત્રીજી ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” અદી આના.

સુરત જિલ્લાનો નકશો પાંચ આના.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત.
વિવેદિ વાચનમાળાના અર્થો.

પ્રિન્ટિશ શાળા માટે		પુસ્તક જથાના	
પુસ્તક ૧લાના	૦-૪-૦	પુસ્તક ૫માના	૦-૮-૦
પુસ્તક ૨જાના	૦-૫-૦	પુસ્તક ૬ઠ્ઠાના	૦-૯-૦
પુસ્તક ૩જાના	૦-૬-૦	પુસ્તક ૭માના	૦-૧૦-૦

—:વર્તિકયુક્તર ટેકસ્ટ બુકસના અર્થો.:—

પહેલીના અર્થ	૦-૨-૬	છઠ્ઠીના અર્થ	૦-૬-૧
બીજીના „	૦-૪-૦	સાતમીના „	૦-૧૦-૧
ત્રીજીના „	૦-૫-૦	કન્યા ૧લીના „	૦-૪-૧
ચોથીના „	૦-૭-૬	કન્યા ૨જીના „	૦-૫-૧
પાંચમીના „	૦-૮-૦	કન્યા ૩જીના „	૦-૭-૦

—“ ડિક્ટેશન શિક્ષક ”—

બાળપોથીનો	૦-૨-૦	ત્રીજી ચોપડીનો	૦-૩-૦
પહેલી ચોપડીનો	૦-૨-૬	ચોથી ચોપડીનો	૦-૪-૦
બીજી ચોપડીનો	૦-૩-૦	પાંચમી ચોપડીનો	૦-૪-૦

દરેક ધોરણના “મુખ્યગણિત શિક્ષક” તૈયાર છે.

ગુજરાતની સાં બૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૩ આના.

મુખ્ય ઇલાકાની બૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪૧ આના.

હિંદુસ્તાનની સાં બૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪ આના.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

“ મુખ્યગણિત શિક્ષક ” વગેરેના કર્તા, શાહપોર-મુરત.

